

Paradigma třetího milénia – veřejné finance a ekonomika zcela jinak

namísto krize a stamiliardových ztrát

třetí cesta s vyrovnanými rozpočty a trvalou prosperitou

(příloha k Pozvánce na diskusi *Ekonomika a sociální politika: pokračování v krizi a gigantických ztrátách nebo odpovědnost a prosperita?*, dne 17.2.2010, Praha, Novotného lávka 5, sál č.319)

Svět čelí dramatickým výzvám. Zjišťuje, že vymanit se z probíhající krize nebude tak jednoduché, jak se snad zpočátku zdálo, neboť hrubé a neospraveditelné chyby finančních institucí byly sice spouštěcím mechanismem, ale stále více se ukazuje, že skutečné problémy jsou mnohem hlubší a tak nové, že odpovědi se nedaří nalézat.

Vysvětlení je prosté, ale překvapivě kruté: dosavadní ekonomicko-sociální paradigma, říkejme mu z úcty k tvůrci jeho moderního pojetí paradigma von Bismarckovo, krátce vBP, je přes všechny své nesmírné zásluhy na konci sil a nemá sebemenší šanci na přežití.

Vše je tedy natolik a dramaticky jinak, nebojme se říci paradigmaticky jinak, než bylo ještě nedávno, že tradiční řešení fungovat nemohou. Jinými slovy, rady, co činit v této zásadně nové situaci – obrazně řečeno – nelze hledat ani u Karla Marxe, ale ani u Friedricha von Hayeka.

Nepřekvapí pak, že jakékoliv snahy o hledání východisek ze stávající situace v rámci vBP jsou ztrátou času a gigantickým a zcela neodpovědným mrháním prostředků.

Ano, je třeba respektovat, a respektovat velmi pokorně, že paradigmaticky nová situace žádá zásadně nové, paradigmaticky nové postupy. Jsme hrdí na to, že se nám podařilo této výzvě vyhovět: paradigma třetího milénia, krátce P3M, které jsme vypracovali, a které je naším duševním i obchodním vlastnictvím, naplňuje nejen všechny okamžité potřeby úspěšného překonání krize, ale je i východiskem dlouhodobě stabilním (podrobný popis P3M je k dispozici na www.p3m.cz).

P3M je naplněním snů o nalezení plně funkční a dlouhodobě stabilní třetí cesty. Výsledkem přechodu na P3M bude silná, finančně zcela soběstačná, tedy sebevědomá veřejná sféra plně zajišťující veškeré důvodné provozní potřeby moderního státu i veškeré důvodné potřeby sociální, na druhé straně silná a svobodná sféra podnikání zbavená břemene daní, jakož i starosti a obav o stabilitu a funkčnost sféry veřejné.

Navržený implementační mechanismus navíc dodá stabilitu i do světa financí.

P3M je řešením celosvětově univerzálním, rozdílné budou ovšem scénáře přechodu z vBP na P3M, a to obecně jak v počtu let potřebných k tomuto přechodu, tak i v řadě technických detailů. Například u evropských a podobných ekonomik je 8 let ideální dobou pro tento přechod, u některých rozvíjejících se ekonomik postačí 4 roky, možná i ještě méně. Rovněž platí, že v EU a ještě lépe v celé Evropě, by měl tento přechod probíhat souběžně a koordinovaně.

Abychom byli konkrétní: skutečnost, že v roce 2009 Česká republika nadále plně setrvala v objetí vBP, způsobila, že deficit veřejných financí se vyšplhal k 300 miliardám Kč (192.5 mld Kč deficit státního rozpočtu, zapojení rezerv ve výši 31.7 miliard Kč, dále deficity krajů a obcí, deficity ve výbě-

ru zdravotního pojištění, půjčky SFDI, atd.). Přitom nebyly valorizovány důchody, podfinancováno zůstalo školství, věda a výzkum, škrtly zasáhly armádu, policii i další kapitoly veřejných rozpočtů. Podobné, možná ještě vyšší ztráty zaznamenala i sféra podnikání.

P3M jsme zveřejnili 22.1.2009. Pokud by se začalo s brzkou přípravou přechodu z vBP na P3M, tak jak jsme navrhovali, veřejné rozpočty za rok 2009 mohly být vyrovnané, nebo v nejhorším téměř vyrovnané. Úspora jen z tohoto titulu by činila oněch až 300 miliard Kč, tedy až téměř 6 miliard Kč týdně – srovnajme si toto číslo s ostrou bitvou o 12 miliard Kč při přijímání státního rozpočtu na rok 2010! Navíc mohlo být někdy v polovině roku 2009, možná ještě o něco dříve, přidáno v průměru každému důchodci až 2 000 Kč měsíčně k jeho penzi, výrazně mohlo být navýšeno financování zdravotnictví, školství, vědy a výzkumu, atd. – konkrétně by nejenže nedocházelo k žádným platovým škrtům ve veřejné sféře, ale tyto platy zde mohly bez problémů narůst. Mohlo být zrušeno 15% daňové kvóty – navrhovali jsme úplné zrušení zdravotnických poplatků, mýtného a dálničních známek, případně i některých dalších daní s nepatrným výnosem a nakonec zrušení části pojistného na sociální zabezpečení.

Podobně v dalších letech, 2010 a následujících: při zachování vBP gigantické deficity spolu s dalšími škrtly a naprostá, principiální a neodstranitelná beznaděj co si počít s penzemi a sociální péčí vůbec, se zdravotnictvím, se školstvím a dalšími kapitolami veřejných rozpočtů.

Je nesmyslné a nezodpovědné tvrdit, že příčinou je rozhazovačnost vlád. Platí totiž, že jen náklady na penze a další sociální a zdravotní péči o seniory rostou asi o 7% ročně a přesto jsou vesměs hluboce podfinancované - měly by růst o 10% ročně, možná i ještě rychleji, aby se toto podfinancování odstranilo. Je evidentní, že takový růst je zcela mimo možnosti dosavadních systémů průběžného financování z výběrů daní, a aby nedošlo ke katastrofě, mělo by být co nejdříve jasné, že už vůbec to nepůjde financovat přes fondové či jiné systémy na bázi komerčního pojištění.

Tento chmurný obraz budoucnosti při setrvání ve stávajícím von Bismarckově paradigmatu není vůbec specifikou České republiky, ale v mírných obměnách platí pro celou Evropu, USA, Japonsko i všechny podobné země, přičemž výhled rozvíjejících se ekonomik je ještě beznadějnější.

P3M oproti tomu, a to přímo z definice, zajišťuje trvale vyrovnané veřejné rozpočty, odstraňuje tedy jakékoliv další zadlužování veřejné sféry a České republice dovolí konečně splácet dluhy vytvořené dříve (od roku 1994 se z vytvořených dluhů státu splácí jen úroky, z vlastních dluhů se nesplatil ani haléř – dluh po lhůtě splatnosti se splácí tak, že stát na jeho zaplacení vytvoří dluh nový; v roce 2010 by úroky jen ze státního dluhu měly činit kolem 70 miliard Kč, tedy nominálně již více, než případné čisté dotace z EU). P3M by dále postupně odstraňovalo veškeré podfinancování veřejné sféry, například postupně navyšovalo penze až do stavu, kdy by průměrná penze činila 70% průměrné čisté mzdy, možná i více.

Od zahájení přechodu na P3M by byly každoročně rušeny daně, a to tak, že v prvních třech letech vždy o 15% původní daňové kvóty, v následujících pěti letech pak každoročně vždy o dalších 11% - po osmi letech by tak vymizely veškeré daně, vyjma těch s regulační funkcí.

Obdobně by to po přechodu na P3M vypadalo i v ostatních zemích světa.

Výše uvedené skutečnosti jsou víc než dostatečným imperativem přechodu na P3M a nejen to, imperativem přechodu co nejrychlejšího: volba je mezi trvale narůstajícími gigantickými ztrátami (v ČR těch téměř 6 miliard Kč týdně v roce 2009 jen ve veřejných financích) a mezi rychlou porážkou krize a následnou dlouhodobou a plně funkční stabilitou ekonomik světa.

Jistě, P3M je novinka natolik zásadní, natolik překvapivá – neboť jak může ekonomika bez daní fungovat i ve veřejné sféře daleko lépe než ta s daněmi? – že konsensus nemůže být automatický. Je tudíž nezbytná zásadní, obsáhlá a nekompromisní veřejná diskuse, odborná i za účasti široké veřejnosti, aby se potvrdilo, že ve vBP pokračovat nelze, jakož i to, že P3M je východiskem, a to plně korektním a navíc nasaditelným prakticky ihned.

Námi navržený scénář přechodu z vBP na P3M počítá se dvěma až třemi měsíci velmi intenzivních diskusí, odborníků i veřejnosti, na jejichž základě by bylo možno uskutečnit zásadní rozhodnutí: ano, vBP umírá, pokusy je zachránit jsou bez šancí a vedou jen ke gigantickým ztrátám, přecházíme tedy na P3M! Další kroky scénáře přechodu, včetně legislativních změn a založení klíčové instituce, Registrační a depozitní banky, lze již konat za pochodu, s případnými opravami chyb taktéž za pochodu.

Jsme si plně vědomi, že jde o návrhy organizačně i jinak velmi náročné a o termíny šibeniční, stávající dopady krize by měly být víc než přesvědčivým argumentem, že váhání vytváří ztráty ještě šibeničnější, navíc zcela zbytečné.

Další podrobnosti viz: „Scénář přechodu na P3M“ na webových stránkách projektu P3M.

Nyní aspoň stručně vysvětlení dvou ústředních otázek, které si nepochybně položí každý, kdo si přečetl předchozí řádky.

Za prvé: proč von Bismarckovo paradigma umírá a proč je jeho konec neodvratitelný, a to přes všechny jeho nesmírné a nezpochybnitelné zásluhy o moderní ekonomiku a moderní stát?

Za druhé: je třeba P3M aspoň povšechně specifikovat a je nutno doložit, proč P3M, systém, který zruší daně, bude fungovat trvale a daleko lépe než paradigma existující.

Podrobně jsou obě tyto otázky probrány v hlavním šedesátidvoustránkovém textu, který je dostupný na webových stránkách www.p3m.cz; nyní uvedeme jen náčrt hlavních myšlenek.

Nejprve k první otázce.

Již řadu desetiletí trvá rozsáhlý, doslova všeobjímající nástup technologií do všech oblastí lidského života. Objevují se zcela nové možnosti, třeba v medicíně, vznikají zcela nové produkty a technologie stále více nahrazují lidskou práci, nyní i ve službách. Změny z tohoto vývoje jsou tak zásadní, že je namísto hovořit o procesu civilizačního zlomu (krátce: Proces).

Náhrada lidské práce technologiemi má za následek, že v populacích klesá a bude klesat podíl těch, kteří najdou ekonomické uplatnění, současně však lze důvodně očekávat, že tato aktivní menšina bude natolik produktivní, že zajistí veškeré důvodné potřeby lidstva. Mluvme stručně o nepříjemné a příjemné tezi třetího milénia.

Produktem Procesu je globalizace, nepřímým produktem stávající demografický vývoj, který je v evropských a jim podobných zemích charakterizován klesající natalitou a nárůstem podílu seniorů, ve většině zemí rozvíjejících se a v zemích chudobných populačním bohem.

Globalizace ve spojení se zákonitostmi tržní ekonomiky výraznou měrou přispěla i k zásadní změně v geografickém rozložení světové ekonomiky: to, čemu se nedávno a krásně začalo říkat reálná ekonomika, pro odlišení od spekulacních bublin finančních trhů, se z valné části přestěhovalo do Číny a stěhuje se stále rychleji i do dalších rozvíjejících se zemí.

Dosavadní idyla von Bismarckova paradigmatu se bortí, a to celosvětově, zejména pod náporom výzev nepříjemné teze třetího milénia, pričemž ekonomiky našeho typu už nyní důrazně pociťují i důsledky demografického vývoje a stále více i důsledky stěhování reálné ekonomiky do Číny a dalších podobných zemí.

Obzvašť markantní to je, a ještě více bude, v otázce penzí, pečovatelské a zdravotní péče o seniory.

Až donedávna zde totiž vše fungovalo způsobem, obdobným tomu, který je dobře znám z počáteční, obvykle velmi úspěšné fáze podvodných investiční her na bázi Ponzioho schématu (u nás se tomu říká letadlo): až donedávna totiž v populacích neustále rostl podíl osob ekonomicky aktivních, tedy hlavního přímého i nepřímého zdroje placení daní, plátců příspěvků do penzijních a podobných systémů, či nejrůznějších pojištění podobného zaměření, na druhé straně pak platilo, že penzisté v průměru nepobírali penzi dlouho, pečovatelské služby v podstatě neexistovaly a zdravotní péče byla ve srovnání s dneškem a zejména budoucími výhledy velmi levná.

Tato pyramida se nyní obrací o 180°, podíl ekonomicky aktivních v populacích klesá a ještě více bude klesat v budoucnosti, zatímco výdaje rostou exponenciálně, o oněch 7% ročně, pričemž by měly narůstat o 10%, raději ještě rychleji.

Je potřeba kategoricky konstatovat, že dosavadní Ponzioho schéma sociální a zdravotní péče jde tímto do likvidace a ještě více je třeba zdůraznit, že v rámci vBP neexistuje žádná možnost, jak důchodcům zajistit důstojné penze a další potřebnou sociální a zdravotní péči. Při trvalém poklesu aktivních plátců daní či příspěvateľů do fondů a pojištění neexistuje žádné investiční schéma schopné krýt výdaje, které budou ročně navyšovány už jen o oněch nedostatečných 7%, o těch potřebných 10% a více už ani nemluvě.

V případě návrhů fondových či jiných obdobných řešení namísto systémů průběžných jde navíc o pokusy velmi nebezpečné, doslova o vyhánění čerta Belzebubem, neboť setrvání v průběžných systémech by penzistům zajistilo aspoň nějakou almužnu, zatímco fondové či jiné systémy pojištění by mohly skončit krachem naprostým.

Nyní tedy ke druhé otázce.

P3M je postaveno na příjemné tezi třetího milénia, která ujišťuje, že přestože v populacích bude nadále klesat podíl osob ekonomicky aktivních, bude tato menšina i nadále schopna plně zabezpečovat veškeré důvodné potřeby lidstva.

V dosavadním paradigmatu jsou zásadní a nepřekročitelnou překážkou naplnění potenciálu příjemné teze především mechanismy financování penzí, jakož i ostatní sociální a zdravotní péče.

Aby tedy mohl být potenciál příjemné teze prakticky naplněn, musí být vytvořeny mechanismy zcela jiné. Klíčem k jejich vytvoření bude analýza vztahu mezi sférou veřejnou a sférou podnikání tak, jak nyní funguje ve vBP.

Začneme jednoduchým konstatováním, že skutečné daně platí ve vBP pouze sféra podnikání, subjekty sféry veřejné je sice účetně platí také a upřímně tak láteří, jak je daňový systém vysává, ale ve skutečnosti platí své daně jen virtuálně, tedy aniž by to mělo jakýkoliv ekonomický význam: aby totiž mohl své daně účetně zaplatit zaměstnanec veřejné sféry, musí jeho zaměstnavatel nejprve z veřejných rozpočtů dostat částku ve výši součtu čistého platu zaměstnance navýšenou o součet všech daní,

kteřé z titulu pracovního poměru platí účetně zaměstnanec i jeho zaměstnavatel – tento daňový balík je pak, zcela nezměněn a v plné výši, ovšem vrácen do rozpočtu zpět. Tyto virtuální platby se v rozpočtu projeví právě jen tak, že je patřičně vyšší, ale na ekonomiku jako takovou nemá toto účetní čarování žádný vliv.

V dalším tedy předpokládejme, že jsme se tohoto virtuálního účetního balastu zbavili, takže daně platí výhradně již jen subjekty sféry podnikání.

Ekonomika vztahu mezi oběma sférami je pak následující: souhrnná částka daní vybraných od sféry podnikání v daném rozpočtovém období (obvykle rok, většinou, ale ne vždy kalendářní) je pak předána veřejné sféře v podobě příjmů veřejných rozpočtů, které z nich financují své výdaje (ponechme stranou, že v praxi výdaje vesměs převažují nad příjmy a je nutno si půjčovat), tedy výdaje personální, což jsou důchody a platy zaměstnanců veřejných institucí, ale i ostatní provozní a investiční výdaje veřejných institucí. Tyto subjekty veřejné sféry pak obdržené peníze v drtivé většině použijí k nákupům produktů sféry podnikání, zbytek odloží jako úspory, buď k odloženým nákupům nebo k investicím do sféry podnikání.

Uvědomíme-li si, že i personální náklady veřejné sféry vyjadřují směnnou hodnotu dotyčných osob, u penze důchodce je oceněním jeho celoživotních zásluh, plat učitele ve veřejné škole oceněním hodnoty jím poskytované výuky (je něco úplně jiného, že, aspoň v rámci ČR, panuje obecná shoda v tom, že tyto penze jsou nedostatečné, platy učitelů rovněž), pak zmíněnou transakci lze popsat tak, že souhrnná výše vybraných daní odpovídá souhrnné směnné hodnotě subjektů veřejné sféry, čili jinými slovy, sféra podnikání si za vybrané daně koupila souhrnný produkt sféry veřejné a – to je důležité – dala jej k dispozici celé společnosti (učitel veřejné školy učí, již bez dalšího placení, jak děti podnikatelů a zaměstnanců sféry podnikání, tak i zaměstnanců sféry veřejné). Jak už víme, subjekty sféry veřejné použijí takto získané peníze k nákupům (případně odloženým) produktů sféry podnikání: v souhrnu tak sféra veřejná odkoupila část souhrnného produktu sféry podnikání.

Zopakujme si: vše proběhlo ve třech krocích, v prvním sféra podnikání vybrala daně, ve druhém za ně zakoupila souhrnný produkt sféry veřejné, ve třetím sféra veřejná zakoupila část souhrnného produktu sféry podnikání – vybrané daně se pak na závěr této pouti o třech krocích vrátily tam, odkud přišly, tedy zpět do lůna sféry podnikání.

Popíšeme-li tuto směnu věcně, pak souhrnný produkt sféry veřejné byl směněn za část souhrnného produktu sféry podnikání (v dalším stručně: Směna). Důchodce i učitel na veřejné škole směnili svou směnnou hodnotu za produkty sféry podnikání: povšimněme si, že pokud bychom Směnu uměli zorganizovat rovnou věcně, v učeném termínu barterově, nepotřebovali bychom žádné daně (a dokonce ani žádné peníze – v tom obvyklém smyslu slova).

Tím se ovšem dostáváme k podstatě fungování P3M: nové paradigma plně respektuje skutečnost, že každý subjekt veřejné sféry má svou směnnou hodnotu, podobně jako ji má každý subjekt a produkt sféry podnikání. Nové paradigma ovšem tuto směnnou hodnotu zbavuje daňové zátěže, takže vše je zde patřičně levnější - Směnu pak organizuje věcně naprosto stejně, jako by byla organizována ve vBP, a to opět prostřednictvím peněz, nikoliv barterově.

Peníze přitom P3M zapojí do hry s plným využitím nejen jejich prvé základní funkce, universálního měřítka hodnot, ale i jejich druhé základní funkce, a sice prostředníka, chceme-li média směny. V této druhé roli mají peníze roli jakéhosi „obláčku“, který je vytvořen na začátku Směny, tu zprostředkuje a opět zmizí.

Konkrétně to bude vypadat tak, že P3M zřídí speciální banku ve veřejném vlastnictví, Registrační a depozitní banku, krátce RDB, která bude mít několik důležitých funkcí, na prvním místě funkci prostředníka Směny.

Aby to vše mohlo fungovat, RDB musí mít vždy dostatek peněz k provedení požadovaných transakcí, čehož se docílí kombinací povinností a výhod.

Směna bude v P3M probíhat ve dvou krocích, neboť výběr daní odpadá. V prvním kroku budou veřejné rozpočty naplněny z RDB částkou, která odpovídá směnné hodnotě souhrné produkce veřejné sféry, což je vyjádřeno výší schválených příjmů/výdajů veřejných rozpočtů; tyto peníze budou předány subjektům sféry veřejné (společnost odkoupila souhrnný produkt sféry veřejné a ten je nyní celé společnosti k dispozici). Druhý krok proběhne úplně stejně jako třetí krok ve vBP, a sice tak, že sféra veřejná obdržené peníze utratí za produkty sféry podnikání. Tuto transakci lze popsat i tak, že „obláček“ peněz vyjmutý z RDB a předaný v prvním kroku sféře veřejné se ve druhém kroku vrací zpět.

Zdůrazněme, že zde je uveden jen velmi stručný popis a fragmentární vysvětlení těchto naprosto nových mechanismů. Poněvadž jde o vůbec nejobtížnější část celého projektu P3M z hlediska porozumění, silně doporučujeme podrobné prostudování příslušných pasáží v hlavním textu na www.p3m.cz.

Je velmi důležité, že odstraněním daní ze Směny došlo, ve srovnání s tříkrokovým řešením ve vBP, nejen ke zlevnění všeho, co je směňováno, ale ještě podstatnější změnou je, že veřejná sféra už není odkázána na výběr daní při stanovení směnné hodnoty svého souhrnného produktu, naopak, tuto směnnou hodnotu si stanoví sama tak, aby už nedocházelo k tomu, co je běžné ve vBP – nízké důchody, nedocení učitelé, zdravotníci, policisté, nedostatečné náklady na vědu a výzkum, atd.

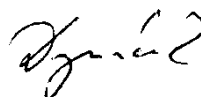
Ihned však podtrhněme, že zde nadále existují omezení, a to omezení daná jednak tím, co je schopna absorbovat sama sféra veřejná (nelze rozhodnout, že ve třídách základních škol nesmí být více než x žáků, nebude-li k dispozici dostatečný počet učitelů, místností ve školách apod.), jednak omezení daná tím, co je schopna dodat sféra podnikání (jednoduše řečeno, sféra podnikání musí být schopna dodat veškeré produkty, které budou za obdržené peníze požadovat subjekty sféry veřejné, a tato směna musí proběhnout bez excesů, například bez inflace).

U vědomí závažnosti dodržení obou těchto požadavků jsme navrhli mechanismy, které neodůvodněné navyšování toků peněz do sféry veřejné nedovolí. A samozřejmě, stejně jako nyní je třeba bránit parazitickému vysávání veřejných financí neseriózními subjekty sféry podnikání.

V Brně dne 1.2.2010

Ing. Marie Dymáčková

Michael Dymáček